

נחניהו וטראמפ מציגים את הצו הנשיאותי המכיר בריבונות ישראל ברמת הגולן, 25 במארס 2019 (צילום: עמוס בן גרשום/לע"מ).

ארצות הברית וישראל מול סוריה של בשאר אל-אסד: דילמות ואופציות

איתמר רבינוביץ

המשבר שהחל במארס 2011, עם תחילת המרד נגד משטרו של בשאר אל-אסד, נכנס עתה לשנתו העשירית. עוצמתו ומורכבותו של המשבר נובעות במידה רבה מכך שהוא מתנהל, כמעט מימיו הראשונים, בשלוש רמות: הפנימית, האזורית והבינלאומית. ארצות הברית וישראל נמנות עם קבוצת המדינות המעורבות במשבר, והן מושפעות ממנו ותורמות לעיצובו. בה בעת, בהתחשב בכך שלישראל אינטרסים עמוקים בסוריה ועוצמה צבאית ניכרת, וכי ארצות הברית היא עדיין מעצמת-על עם אינטרסים חשובים במזרח התיכון, הרי שתיהן לא מילאו עד כה במשבר הסורי את תפקידי המפתח שהיה בכוחן למלא.

מילות מפתח: סוריה, מלחמת אזרחים, ארצות הברית, ישראל, המדינה האסלאמית, כורדים, רוסיה, איראן

מבוא

את מדיניותה של ארצות הברית במשבר הסורי ניהלו עד כה שני ממשלים – של ברק אובמה ושל דונלד טראמפ. שניהם התקשו בעיצוב מדיניות בהירה, מגובשת ויעילה. ממשל אובמה ראה את המרד הסורי בהקשרו של 'האביב הערבי'. כאשר התבהרו ממדי ההתנגדות למשטר והברוטליות שבה הוא נהג, החל ממשל אובמה להביע תמיכה באופוזיציה וביקורת על המשטר, כולל תמיכה בפרישתו של בשאר אל-אסד, אך מנוי וגמור

היה עם הממשל להימנע ממעורבות צבאית ישירה בסוריה. ברק אובמה ראה עצמו כמי שנבחר על מנת לסיים מעורבות צבאית אמריקאית ממושכת, יקרה ושנויה במחלוקת בשתי זירות מזרח-תיכוניות (אפגניסטן ועיראק), והוא נרתע גם ממעורבות צבאית מוגבלת, מתוך אמונה שמדובר במדרון חלקלק העלול להוביל להרפתקה ממושכת ויקרה במזרח התיכון, השלישית במספר. מדיניות זו נמשכה גם כאשר התברר כי מלחמת האזרחים שהתפתחה בסוריה מסכנת את יציבות האזור

וכרוכה בפשעי מלחמה שהמשטר מבצע באוכלוסייה הסורית. סוגיה זו הגיעה לנקודת שיא דרמטית ב־2013, כאשר חצה בשאר אל-אסד את מה שהגדיר אובמה עצמו שנה קודם לכן כ"קו אדום", והשתמש בצורה מסיבית בנשק כימי נגד אוכלוסייה אזרחית.

במהלך הזמן הפכה סוגיית המדיניות כלפי המרד בסוריה מורכבת יותר נוכח העובדה שגורמים אסלאמיסטיים וג'האדיסטיים נטלו את הבכורה במרד הסורי וזיקה הדוקה נוצרה בין מדיניות ארצות הברית כלפי איראן לבין מעורבותה הצבאית העמוקה של איראן בסוריה, וכן נוכח התערבותה הצבאית של רוסיה במלחמת האזרחים הסורית ב־2015. החלטתו של ברק אובמה להימנע ברגע האחרון מתגובה על הפרת הקו האדום שלו עצמו תרמה תרומה חשובה להחלשת האופוזיציה המתונה בסוריה ולהחלטה הרוסית לנצל את הוואקום שנוצר עקב הפסיביות האמריקאית להתערבות צבאית בסוריה, ובסופו של דבר להכריע בצוותא עם איראן את המערכה הצבאית בין המשטר לאופוזיציה. ממשל אובמה ניסה לעצב פתרון מדיני למשבר – גם נוכח סירובו של אסד לכל משא ומתן עם האופוזיציה ולוויתורים כלשהם – ולהמשיך התמיכה הרוסית במדיניותו. הנשיא אובמה פסל אופציה שהתגבשה בשנת 2012 לבניית 'הצבא הסורי החופשי' ככוח צבאי שיוכל לעמוד מול המשטר, והסתפק מאז במתן סיוע צבאי חלקי, ברובו עקיף, למי שהוגדרו כ"מורדים מתונים".

הלחץ של ממשל אובמה על רוסיה של פוטין הביא בסופו של דבר לנכונות רוסית לתמוך בהחלטה 2254 של מועצת הביטחון, המתווה מפת דרכים לפתרון פוליטי של המשבר הסורי. ההחלטה הותירה מידה מספקת של עמימות על מנת לאפשר לרוסיה לתמוך בה בלא לנטוש את בשאר אל-אסד, הגם שהיא דנה בהקמת "ממשלת מעבר" ובכינונו של תהליך פוליטי בהשתתפות האופוזיציה. תמיכה במימושה של החלטה 2254 נותרה אבן יסוד במדיניותה של ארצות הברית מאז דצמבר 2015.

קו אופי מרכזי של מדיניות ארצות הברית כלפי המשבר בסוריה בתקופת טראמפ הוא המתח בין התנהלותו האישית של הנשיא לבין ניסיונו של ממסד הביטחון הלאומי לגבש מדיניות בהירה ושיטתית בסוגיה זו.

שנה קודם לכן, ב־2014, חל מפנה חשוב במשבר הסורי עם כניסתו לתמונה של ארגון המדינה האסלאמית, שהחליף את אלי־קאעדה ככוח הג'האדיסטי העיקרי במזרח התיכון והקרין איום של טרור בעיקר על אירופה,

אך גם על ארצות הברית. הארגון הקים מעין מדינה (ח'ליפות) משני עברי הגבול הסורי־עיראקי ואיים על יציבותן של מדינות נוספות באזור ובראשן ירדן, וכן על הסדר המדינתי שהוקם בלב המזרח התיכון בתום מלחמת העולם הראשונה. לנוכח איומים אלה כוננה ארצות הברית קואליציה בינלאומית גדולה בראשותה, על מנת להביס את המדינה האסלאמית. ארצות הברית השתתפה בלחימה בעיקר באמצעות כוח אווירי ונשענה בלחימה על הקרקע בראש ובראשונה על מיליציה כורדית־סורית (SDF), שנעזרה גם ביועצים ובכוחות מיוחדים אמריקאיים. לצד מדיניות זו המשיכה ארצות הברית להקפיד על הימנעות ממעורבות ישירה במלחמתה של האופוזיציה הסורית נגד משטר אסד. ארצות הברית ורוסיה שיתפו פעולה במאבק נגד המדינה האסלאמית, אך בכל הנוגע למאבק בין המשטר לאופוזיציה בסוריה נטלה רוסיה את הבכורה בעקבות מעורבותה הצבאית, תוך שהיא דוחקת את ארצות הברית לתפקיד משני ואף מביך בחולשתו.

ממשל טראמפ, שנכנס לתפקידו בינואר 2017, נטה לבקר את מדיניותו של קודמו ולזלזל בה, אך בכל הנוגע למשבר הסורי הוא אימץ את עיקריה: מאבק במדינה האסלאמית ורתיעה מהיגררות למלחמת האזרחים הפנים־סורית. יתרה מזאת, הנשיא טראמפ עצמו ראה בעין רעה את נוכחותם של כאלפיים חיילים אמריקאים בצפון־מזרח סוריה, והביע רצון להחזירם הביתה. בנקודה זו התגלו הבדלים משמעותיים בין הנשיא לבין חלק גדול מממסד הביטחון הלאומי האמריקאי, שייחס ומייחס חשיבות רבה להמשך נוכחות צבאית אמריקאית מוגבלת בצפון־מזרח סוריה, ובמידה פחותה במזרח. לדעתו של אותו ממסד, מדובר בהתערבות או בנוכחות צבאית זניחה בהשוואה לאלו שבעיראק ובאפגניסטן. גם אם אירעו התנגשויות עם כוחות סוריים או עם שכירי חרב רוסים, האמריקאים סבלו אבדות מועטות והיחס בין השקעה לדיוויזנדים נותר חיובי ביותר. בניגוד לאובמה, טראמפ העניש את משטר אסד בתקיפת טילים בשל שימוש נוסף בנשק כימי, אך בדעבד מדובר היה בפעולה חד־פעמית. המתח בין הנשיא לבין ראשי הממסד הביטחוני הגיע לנקודת שיא בעקבות הודעתו של טראמפ על הסגת החיילים האמריקאים מסוריה בדצמבר 2018. שר ההגנה מאטיס היה בין אלה שמתחו ביקורת על ההחלטה ועל האופן שבו התקבלה (שיחת טלפון עם נשיא טורקיה, ארדואן). מאטיס גם התפטר מתפקידו. טראמפ חזר בו בסופו של דבר מהחלטה זו, אך "שב לסורו" באוקטובר 2019 כאשר הסכים לפעולה צבאית טורקית נגד בעלי בריתו הכורדים, וצמצם את מספר החיילים האמריקאים המוצבים בצפון־מזרח

כעיקרי המדיניות האמריקאית בסוריה: קיום הנוכחות הצבאית, המשך המאבק בארגונים הג'האדיסטיים, צמצום הלחימה בסוריה, תמיכה בסיום שלטון של בשאר אל-אסד וסיכול מגמות ההתפשטות של איראן. דא עקא, זמן קצר לאחר שהשמייע דברים אלה פוטר טילרסון מתפקידו. הגורם המקצועי העיקרי במערכת האמריקאית, המייצג את המשך הניסיון לעצב ולקיים מדיניות שיטתית במשבר הסורי, הוא השגריר ג'יימס ג'פרי שהוחזר מגמלאות על מנת לרכז את המדיניות האמריקאית בסוריה. ג'פרי עצמו הציג את עיקרי מדיניותו **בהרצאה שנשא "ב'מועצה האטלנטית'** ובה הגדיר את שלוש מטרותיה של ארצות הברית בסוריה: האחת – תבוסה מתמשכת של המדינה האסלאמית; השנייה – "משטר שהשתנה" (להבדיל משינוי משטר, שכן ג'פרי ואחרים מקפידים שלא לדבר במפורש על סילוקו של בשאר, גם אם לזאת הם מכוונים); השלישית: סילוק כוחות הקרקע האיראניים ויכולות שיגור טילים לטווח ארוך מסוריה.

ישראל והמשבר הסורי

המרד הסורי שפרץ במאסד 2011 סיים תקופה בת עשרים שנות התנהלות של ישראל וסוריה זו מול זו, אשר לצד האיבה והמאבק ביניהן ניהלו גם משא ומתן לשלום. עד ערב פרוץ המשבר בסוריה ניהלה ממשלת נתניהו משא ומתן עקיף עם משטרו של אסד באמצעות מתווכים אמריקאים (פרד הוף ודניס רוס). מלחמת האזרחים בסוריה וההתפתחויות שבאו בעקבותיה הסירו מן השולחן את האופציה של הסדר שלום בין שתי המדינות, וישראל נותרה עם הצורך לגבש מדיניות נוכח ממדיו השונים של המשבר הסורי.

באביב 2011, כאשר התבררו ממדיו של המרד נגד משטר אסד, עמדו בפני ישראל שתי אופציות עיקריות: האחת – להתערב במרד על ידי סיוע לאופוזיציה המתונה והענקת סיוע הומניטרי לאוכלוסייה; השנייה – לעמוד מן הצד ולהקפיד על שמירת אינטרסים חיוניים של ישראל. הפיתוי לסייע לאופוזיציה ולהביא להחלפתו של משטר אסד היה ניכר.

חמש שנים קודם לכן, בזמן מלחמת לבנון השנייה, ניתן היה להתרשם מעוצמת האיום שהמשולש איראן-סוריה-חזבאללה הציב מול ישראל. החלפתו של משטר אסד במשטר הקשור למערב ולמדינות ערב המתונות יכולה הייתה להנחית מכה קשה על מדיניותה האזורית של איראן, ולתרום לשינוי המצב בלבנון ולשיפור מצבה הגיאופוליטי של ישראל. מול פיתוי זה ניצבו חולשתה של האופוזיציה, התפקיד המוקדם שקבוצות אסלאמיסטיות וג'האדיסטיות החלו למלא במרד, ובעיקר

סוריה. עובדה מעניינת היא כי אותם גורמים בווינגטון שתמכו ותומכים בהמשך נוכחות צבאית אמריקאית באזור הצליחו לשכנע את הנשיא – בעזרת הנימוק שמדובר בשמירה על מאגרי הנפט באזור – להשאיר בסוריה כוח של כ-600 חיילים אמריקאים, תוך שימוש בטיעון המוצדק כשלעצמו בדבר הצורך לשמר את הישגי המאבק במדינה האסלאמית.

הברית בין ארצות הברית לבין המיליציה הכורדית-סורית הנקראת YPG (שהיא הגרעין העיקרי של מיליציה רחבה יותר, כורדית-ערבית, הנקראת SDF – Syrian Democratic Forces) היא אחד מגורמי המתח בין ארצות הברית לבין טורקיה של ארדואן. המיליציה וארגון PYD שאליו היא שייכת הם השלוחה הסורית של הארגון הכורדי הרדיקלי PKK הפועל בטורקיה. ארדואן רואה בארגון זה ובפעילותו סכנה רבתה לביטחון הלאומי הטורקי ומתרעם על שיתוף הפעולה של ארצות הברית עם גורם, שאותו הוא רואה כעוין ומסוכן.

ככלל מתואמת מדיניותה של ארצות הברית, בייחוד בתקופת טראמפ, עם זו של ישראל. ישראל הייתה רוצה לראות עמדה אמריקאית תקיפה ופעילה יותר נוכח ההתבססות האיראנית בסוריה. היא תמכה בהמשך הנוכחות הצבאית האמריקאית בסוריה, אך נוהגת זהירות רבה במגעיה עם ווינגטון ובהתבטאויותיה בכל הנוגע לנשיא טראמפ. ארצות הברית תומכת במאבקה של ישראל בנוכחות ובפעילות הצבאית של איראן בסוריה (ראו פירוט להלן), ובמאסד 2019 הכירה בריבונות של ישראל ברמת הגולן. לאמיתו של דבר, ישראל לא סיפחה את רמת הגולן אלא החילה ב-1981 את החוק הישראלי באזור. הצעד האמריקאי נועד להיות אקט של תמיכה בממשלת נתניהו, כמו גם ביטוי נוסף לעוינות כלפי משטרו של בשאר אל-אסד.

קו אופי מרכזי של מדיניות ארצות הברית כלפי המשבר בסוריה בתקופת טראמפ הוא המתח בין התנהלותו האישית של הנשיא לבין ניסיונו של ממסד הביטחון הלאומי לגבש מדיניות בהירה ושיטתית בסוגיה זו. כפי שהוזכר לעיל, פעמיים החליט טראמפ בצורה ספונטנית על צעדים מרחיקי לכת בהקשר הסורי, כאשר בשניהם כרוכה גם מסכת יחסיו השנויה במחלוקת עם הנשיא ארדואן. נטייתו של טראמפ להתנהל בזירות מול שליטים סמכותניים כמו פוטין וארדואן באה לידי ביטוי גם בהקשר הסורי. נושא זה עלה גם בשיחות בין טראמפ לפוטין, שהתנהלו מבלי לשתף את המערכת האמריקאית. מול סגנון זה בלט ניסיונו של מזכיר המדינה הראשון של טראמפ, רקס טילרסון, לעצב ולהציג מדיניות שיטתית כלפי המשבר הסורי. בהרצאה באוניברסיטת סטנפורד בינואר 2018 הציג טילרסון את מה שראה

החשש הישראלי – כלקח ממלחמת לבנון הראשונה – מניסיון להתערב בעיצוב הפוליטיקה הפנימית של מדינות ערביות שכנות.

ישראל העדיפה לכן להימנע ממעורבות ישירה בלחימה בסוריה ולהגדיר תנאים ומצבים (קווים אדומים) שבהם היא תתערב: האחד – ירי או פגיעה בישראל וברמת הגולן משטחה של סוריה; השני – מניעת העברת מערכות נשק מתוחכמות לחזבאללה; השלישי – מניעת נפילתו של נשק השמדה המוני (כימי או ביולוגי) לידיים טרוריסטיות. מדיניות ראשונית זו הפכה במשך השנים הבאות מורכבת יותר נוכח התפתחויות חדשות, ובהן עלייתו של ארגון המדינה האסלאמית והאיום הג'האדיסטי-טרוריסטי שהוקרן ממנה, כניסתם של איראן וחזבאללה בצורה מסיבית ללחימה וההתערבות הצבאית הרוסית ב־2015. ישראל החלה במתן סיוע הומניטרי חשאי לתושבי אזור הגבול ברמת הגולן, ועברה, נוכח ניסיונות ההתבססות של חזבאללה באזור, למדיניות של תמיכה בקבוצות אופוזיציה בגולן הסורי, יירטה מספר פעמים ניסיונות להעביר נשק מתוחכם לחזבאללה ופיתחה מערכת תיאום (deconflicting) עם רוסיה, למניעת התנגשות בין חיל האוויר הישראלי לבין חיל האוויר של רוסיה ויחידות ההגנה האווירית שלה, שהוצבו בסוריה. ניצחונו היחסי של אסד על האופוזיציה בעזרת רוסיה ואיראן בדצמבר 2016 (סיום הקרב על חלב) וחתימת המשטר לשקם את אחיזתו בכל שטחה של סוריה העמידו את ישראל מול הצורך להתמודד עם שאלת נוכחות הצבא הסורי, חזבאללה ומיליציות שיעיות אחרות בקרבת הגבול בין המדינות. ישראל הייתה מוכנה לנוכחות צבאית של המשטר ולחזרה למערכת היחסים איתו כפי שהוגדרה בהסכמי ההפרדה של 1974, אך לא לנוכחות של כוחות איראניים, חזבאללה או מיליציות שיעיות בקרבת הגבול. סוגיות אלו הוחרפו ב־2018, כאשר התברר ממדיה של מדיניות איראנית החותרת לבניית תשתית צבאית בסוריה. בשנים קודמות ראו האיראנים את סוריה בראש ובראשונה כעורף אסטרטגי ונתיב אספקה לבסיס ולמאגר הטילים שבנו בעזרת חזבאללה בלבנון. ההישג שהיה לאיראן בהצלחת משטרו של אסד הגביר את התיאבון האיראני והביא לעיצובה של מדיניות החותרת להקמת תשתית אסטרטגית מקבילה לזו שבנתה על ידי איראן בלבנון.

מנוי וגמור היה עם ממשלת ישראל להימנע מחזרה למדיניות שגויה שאפשרה לאיראן לבנות במשך הזמן מאגר של כ־150 אלף טילים ורקטות בלבנון. מבחינתה של ישראל, מדאיג במיוחד היה המאמץ האיראני להציב בסוריה טילים מונחים מדויקים המאפשרים פגיעה במטרות אסטרטגיות בישראל. ב־2018 איראן גם שיגרה

כטב"ם חמוש מבסיס בסוריה לשטח ישראל, שהופל על ידי חיל האוויר הישראלי. תגובת הנגד האיראנית והסורית סימנה את תחילתו של מהלך מתמשך של תקיפות ישראליות נגד יעדים צבאיים איראניים, מצבורי ציוד משוכלל וניסיונות לבנות תשתית מבצעית ותעשייתית צבאית בסוריה. מאמץ זה התנהל בברכתה של ארצות הברית, כאשר רוסיה נמנעת למעשה מהתערבות במאבק הצבאי הישראלי-איראני בסוריה. במדיניות רוסית זו חל מפנה זמני בספטמבר 2018, כאשר ההגנה האווירית הסורית הפילה מטוס צבאי רוסי. רוסיה הגיבה בחריפות כלפי ישראל והאשימה אותה באחריות לתקרית. בעקבות כך שובשה חלקית הפעילות הצבאית הישראלית בסוריה למשך כמה חודשים, אך במרוצת הזמן יושב המשבר ומוסקבה חזרה למדיניות פסיבית נוכח המאבק הישראלי-איראני.

רוסיה אינה שותפה לדרישה ולשאפייה של ישראל וארצות הברית שאיראן תסיג את כוחותיה מסוריה, אבל יש מידה מספקת של מתח ויריבות בתוך השותפות הרוסית-איראנית בסוריה, המביאה לכך שרוסיה אינה מפריעה כמעט לפעילותה של ישראל, כל עוד ישראל מקפידה שלא לפגוע במטרות רוסיות, ובדרך כלל גם לא ביעדים של משטר אסד.

דילמות עכשוויות

המשבר הסורי נמשך ללא פתרון נראה לעין. משטר אסד שולט עכשיו בכ־60 אחוזים משטח המדינה, כאשר המיליציות הכורדיות ושותפיהן הערבים (SDF) שולטים בכ־25 אחוזים משטח המדינה, בצפון-מזרח סוריה. אזור אידליב וחלקים של מחוזות שכנים הם השטח האחרון שנמצא בשליטה של ארגוני מורדים, ברובם ג'האדיסטיים. טורקיה סיפחה למעשה חלקים נכבדים באזור הגבול. ארגון המדינה האסלאמית שהובס על ידי הקואליציה הבינלאומית חוזר לפעילות, בייחוד באזור המדברי במרכז סוריה ובמזרחה. האופוזיציה מחדשת את פעילותה, בייחוד בדרום סוריה. שישה מיליון סורים נמצאים מחוץ לגבולות המדינה – כמיליון מהם נקלטו באירופה ובארצות הברית וכחמישה מיליון נמצאים בטורקיה, בלבנון ובירדן. מספר דומה של סורים הם בחזקת עקורים בתוך גבולות המדינה. משטר אסד מסרב למעשה לכל ניסיון להגיע להסדר ולרפורמה פוליטיים שיסיימו את המשבר, ונוכח עמדה זו אינו יכול לזכות בסיוע מערבי שיאפשר שיקום של התשתיות והכלכלה. לנוכח מצב זה ועקב המשך ההתבססות והפעילות של רוסיה ואיראן בסוריה, שאיפתו של המשטר להשתלט על אזור אידליב והמתחים הטורקיים-כורדיים, נותרת סוריה במוקדו של משבר המאיים על יציבותן של שכנותיה

העדה העלווית. במצב זה, הסיכוי לקבלת סיוע משמעותי לשיקומה של סוריה – ממדינות מערביות או מארגונים כלכליים בינלאומיים דוגמת הבנק הבינלאומי – הוא קלוש. רוסיה ואיראן מעוניינות להפיק רווחים כלכליים משיקומה של סוריה, אך אין להן האמצעים או הרצון להשקיע בכך את משאביהן שלהן. ארצות הברית מעניקה סיוע הומניטרי לאוכלוסייה הסורית ומשתדלת לוודא שהסיוע מגיע לאוכלוסייה ולא נשאר בידי המשטר, אך היא רואה בהמשך הלחץ הכלכלי והדיפלומטי מנוף עיקרי שבסופו של דבר יביא לנפילת המשטר, ואולי גם לקץ הנוכחות הרוסית והאיראנית.

מנוף לחץ נוסף של ארצות הברית על המשטר הסורי הוא סנקציות. ביוני 2020 נכנס לתוקפו 'חוק הקיסר' שהועבר על ידי הקונגרס האמריקאי ומחריף את הסנקציות כלפי משטר אסד. בהקשר זה יש להמתין לתוצאות הבחירות בארצות הברית בנובמבר הקרוב. טראמפ עצמו בדרכו הייחודית שאף ושואף להגיע להידברות ולעסקה עם פוטין. ניצחון של בידן וחזרה לממשל דמוקרטי עשויים להחזיר את יחסי ארצות הברית עם רוסיה ואיראן לפסים דומים לאלה של עידן אובמה. לפי שעה מנסות ארצות הברית ורוסיה להגיע להבנות מוגבלות יותר בתחום הצבאי, על מנת למנוע התנגשויות בלתי רצויות באזורי לחימה פעילים בצפון מזרח ובצפון-מערב המדינה.

אופציה של הסדר מדיני עם סוריה ירדה מן השולחן, הן משום שכל הסדר עם משטרו של אסד הכרוך בנסיגה לא יתקבל במערכת הפוליטית ובציבור הישראלי, והן משום שההכרה האמריקאית בסיפוח הגולן חיסלה למעשה גם את האפשרות ההיפותטית להסדר ישראלי-סורי.

בקיץ 2020 פרסם צ'ארלס ליסטר מונוגרפיה קצרה שכתרתה 'סוריה עדיין חשובה'. ליסטר טען כי המשבר המתמשך בסוריה נותר נקודת מוקד חיונית אזורית ובינלאומית והתווה מפת דרכים לניהול מדיניות ארצות הברית בזירה הסורית, כשהטעון העיקרי שהוא מעלה הוא הצורך בהמשך קיום הנוכחות הצבאית המוגבלת של ארצות הברית בסוריה. כמו מומחים ואנשי ממשל אחרים גורס ליסטר שנוכחות מצומצמת שלא גבתה עד כה כמעט קורבנות אמריקאים היא השקעה "זולה", המעניקה לארצות הברית נכסים משמעותיים.

המדיניות הישראלית

מבחינתה של ישראל, לא מצטיירות לפי שעה אופציות מושכות או ריאליסטיות למדיניות שתוארה לעיל.

ועל ביטחונה של אירופה. כך למשל מתנגדת טורקיה למבצע צבאי של המשטר בתמיכה רוסית באידליב, שכן מהלך כזה צפוי לשלוח גל נוסף של פליטים לשטחה. טורקיה עצמה משתמשת בריכוז הפליטים בשטחה כמנוף לחץ על אירופה ומאיימת בגל חדש של פליטים, שיחולל באירופה משבר דומה לזה שאירע ב-2015. גם המאבק הצבאי הישראלי-איראני בסוריה עלול בכל שלב לצאת מכלל שליטה. ארגון חזבאללה מצידו מנסה לייצר משוואת הרתעה חדשה כלפי ישראל, כשעמדתו היא שפגיעה ישראלית באנשי חזבאללה הנמצאים בסוריה תגרוור תגובה בגזרה הלבנונית. הן ארצות הברית והן ישראל עומדות מול הצורך לגבש ולנהל מדיניות שתתמודד עם סוגיות ואתגרים אלה.

דילמות אמריקאיות

הסוגיה העיקרית הנדונה במערכת האמריקאית היא שאלת המשך הנוכחות הצבאית בצפון-מזרח סוריה. הנשיא טראמפ התרצה לפי שעה ומסכים לנוכחות הצבאית המוגבלת באזור הכורדי ובאזור מעבר הגבול עם ירדן באל-תנף, אבל ייתכן שאם ייבחר מחדש בנובמבר הקרוב הוא יחזור לממש את שאיפתו המקורית לשים קץ לנוכחות הצבאית בסוריה.

סוגיה אחרת נוגעת ליחסים עם טורקיה של ארדואן, הן בהקשרים רחבים יותר (המדיניות האגרסיבית הטורקית במזרח הים התיכון, המעורבות בלוב, רכישת טילי קרקע-אוויר מרוסיה) והן בכל הנוגע לשיתוף הפעולה האמריקאי עם המיליציה הכורדית בצפון-מזרח סוריה. נכונותו של הממשל האמריקאי לאפשר בשתיקה לחברת נפט אמריקאית לחתום על הסכם עם הכורדים לניצול משאבי הנפט באזורם היא אות לדבקות אמריקאית בברית עם הכורדים, גם נוכח ההתנגדות הטורקית החריפה.

מול העמדה האמריקאית הגורסת פתרון פוליטי לסוגיה הסורית ניצבת מציאות שבה התהליך המתנהל בג'נבה, שבמסגרתו מכונסים 150 סורים (50 נציגי המשטר, 50 נציגי האופוזיציה ו-50 נציגי החברה האזרחית), אינו מניב כל תוצאה מעשית. להלכה גם רוסיה של פוטין מעוניינת בפתרון מדיני למשבר הסורי, אבל היא אינה מפעילה לחץ של ממש על אסד. בעיניו של אסד עצמו אין מקום לכל ויתור, ולו הקטן ביותר. בראייתו שלו הוא ניצח במלחמת האזרחים, מדיניותו הוכתרה בהצלחה וכל ויתור יהיה בחזקת צעד ראשון במדרון חלקלק.

אסד והגרעין הקשה של משטרו גם אינם מעוניינים בחזרת הפליטים הסונים מטורקיה, מירדן ומלבנון, והם חשים בנוח עם אוכלוסייה שבה גדל שיעורה של

תגובה של חזבאללה בגבול הישראלי-לבנוני. האיפוק שהפגינה ישראל בקיץ 2020 נוכח ניסיונותיו של הארגון להגיב בפעולת תגמול בגבול עם לבנון על הריגתו של איש חזבאללה בתקיפה ישראלית בסוריה הדגים את עומק הבעיה.

בשנות השיא שלה הייתה מלחמת האזרחים בסוריה גם זירת מאבק אזורי, בראש וראשונה בין ערב הסעודית לבין איראן, שחפף במידה רבה מאבק בין ציר סוני מתון לציר שיעי רדיקלי. אהדתה של ישראל הייתה נתונה לציר הסוני המתון, אך היא לא תורגמה למעורבות פעילה במאבק. בשנים האחרונות נעשתה התמונה האזורית מורכבת יותר עם עליית חשיבותו של ציר שלישי המורכב מטורקיה, מקטר ומארגונים התומכים באחים המוסלמים. הנורמליזציה של יחסי ישראל עם האמירויות ובחריין תחזק את שיתוף הפעולה בין ישראל לבין הציר הסוני נגד איראן וטורקיה כאחת. הממד האזורי של המשבר הסורי רדום עתה, אך הפוטנציאל להתעוררותו מחדש קיים. אם יתממש פוטנציאל זה, עשויה ישראל למצוא במפרץ שותפים חדשים למאמץ להרחיק את איראן מסוריה ולהחליש את אחיזתה בלבנון.

פרופ' איתמר רבינוביץ הוא פרופסור אמריטוס להיסטוריה של המזרח התיכון באוניברסיטת תל אביב. בעבר כיהן כשגריר ישראל בארצות הברית, יו"ר צוות המשא ומתן לשלום עם סוריה ונשיא אוניברסיטת תל אביב.

התערבות במשבר הסורי אינה נראית ריאליסטית, מה עוד שאין לפי שעה אופוזיציה אפקטיבית למשטר, להוציא את הריכוז האסלאמיסטי והג'האדיסטי באזור אידליב ופעילות מקומית בדרום. בעבר העלו מספר מומחים ישראלים את האפשרות שישראל תחבור לכורדים בצפון מזרח המדינה, אך האפקטיביות והתועלת של מהלך מעין זה נראות דלות.

הממד האזורי של המשבר הסורי רדום עתה, אך הפוטנציאל להתעוררותו מחדש קיים. אם יתממש פוטנציאל זה, עשויה ישראל למצוא במפרץ שותפים חדשים למאמץ להרחיק את איראן מסוריה ולהחליש את אחיזתה בלבנון.

אופציה של הסדר מדיני עם סוריה ירדה מן השולחן, הן משום שכל הסדר עם משטרו של אסד הכרוך בנסיגה לא יתקבל במערכת הפוליטית ובציבור הישראלי, והן משום שההכרה האמריקאית בסיפוח הגולן חיסלה למעשה גם את האפשרות ההיפותטית להסדר ישראלי-סורי. לפיכך צפוי שמאמציה של ישראל בסוריה יתרכזו בהמשך סיכול ההתבססות האיראנית.

אתגר משמעותי למדיניות הישראלית הוא המאמץ של חזבאללה לכרוך יחד את הזירות הלבנונית והסורית וליצור משוואת הרתעה, שלפיה כל פגיעה ישראלית בלוחמי חזבאללה בסוריה, שלא לומר בלבנון, תגרור